

Schoolgrootte uit leerlingperspectief - Eindrapport
Een onderzoek in opdracht van het LAKS
Uitgevoerd door Research voor Beleid
Johan Bokdam
Bram van der Linden
Projectnummer: B3668
Zoetermeer, 26 maart 2010

Landelijk Aktie Komitee Scholieren (LAKS)
Postbus 17061, 1001 JB Amsterdam
T 020-5244060
F 020-5244059
E info@laks.nl

Bezoekadres: Westermarkt 2-V, 1016 DK Amsterdam

Vormgeving: Suggestie & illusie

g s r o o t t e l e r n g p e r t i s e t

inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Discussie over menselijke maat	4
1.2	Onderzoeksdoel en vraagstelling	4
1.3	Opzet van het onderzoek en leeswijzer	5
2	Hoe groot zijn scholen?	7
2.1	Definities	8
2.2	Schoolgrootte	9
2.3	Afdelingen	10
3	Wat weten we al over de effecten van schoolgrootte?	11
3.1	Schoolgrootte en kwaliteit van de school	12
3.2	Schoolgrootte en schoolwelbevinden	13
3.3	Conclusie	14
4	Schoolgrootte vanuit leerlingperspectief	15
4.1	Wat is schoolgrootte voor leerlingen?	16
4.2	Weten leerlingen hoe groot hun school is?	18
5	Schoolwelbevinden vanuit leerlingperspectief	19
5.1	Tien aspecten van schoolwelbevinden	20
5.2	Kwaliteit?	23
5.3	Conclusies groeps gesprekken	24
6	Schoolgrootte en schoolwelbevinden	25
6.1	Inleiding	26
6.2	Schoolgrootte	28
6.3	Bouw	29
6.4	Schooltype	30
6.5	Conclusie	31
7	Conclusies	33
7.1	Achtergrond	34
7.2	Leerlingperspectief op schoolgrootte	34
7.3	Effecten van schoolgrootte	35
8	Bijlagen	37
Bijlage 1	Responsverantwoording enquête	38
Bijlage 2	Overzicht antwoorden per stelling	40
Bijlage 3	Verantwoording analyse en checklist groeps gesprekken	42

inleiding

1.1

Discussie over menselijke maat

Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw heeft er een proces van autonomie- en schaalvergroting in het voortgezet onderwijs plaatsgevonden. Onder andere door de stimulering van (bestuurlijke) fusies en het verhogen van opheffingsnormen door het ministerie van onderwijs, zijn veel grotere scholengemeenschappen ontstaan.

Deze bestuurlijke schaalvergroting is de laatste jaren gelijk opgegaan met publieke en politieke discussies over de effecten van schaalvergroting op schoolklimaat, welbevinden van leerlingen, ouderbetrokkenheid en onderwijsopbrengsten. De discussie kent vele benamingen, maar wordt tegenwoordig onder de noemer "menselijke maat" actueel gehouden door onder andere vakbonden, ouderorganisaties en politieke partijen. De recente Kwaliteitsagenda Voortgezet Onderwijs 2008-2011 noemt de menselijke maat als een van de basisvoorwaarden voor goed onderwijs¹. In een beleidsbrief getiteld "de menselijke maat in het onderwijs", stelt het ministerie van Onderwijs dat het belangrijk is dat leerlingen "gezien en gehoord worden", dat leerlingen veilig zijn en dat leerlingen invloed kunnen uitoefenen op het schoolbeleid¹. Zonder het expliciet te maken, lijkt het ministerie aan te geven dat dit op kleine scholen beter geregeld zou zijn.

De stem van leerlingen zelf ontbreekt tot nu toe grotendeels in deze discussie. Terwijl leerlingen samen met leraren de eersten zijn die mogelijk negatieve of positieve effecten van schaalgrootte merken. Daarnaast lopen in de discussie zoals die tot nu toe gevoerd is verschillende vormen van school- en schaalgrootte door elkaar. Vaak is het onduidelijk of het gaat om bestuurlijke grootte, om het aantal leerlingen op een school of om het aantal leerlingen dat samen onderwijs volgt op een locatie, vestiging of afdeling.

1.2

Onderzoeksdoel en vraagstelling

Eerdere onderzoeken nemen niet of slechts beperkt de mening van leerlingen zelf over schaalgrootte in ogenschouw. Dit is aanleiding voor het LAKS om zelf onderzoek te doen naar dit onderwerp, maar dan wel vanuit perspectief van leerlingen. Het LAKS krijgt zelf ook weinig signalen (vragen, klachten) van leerlingen over de grootte van de school. De vraag is of dat betekent dat scholieren geen negatieve of positieve ervaringen hebben met aspecten van schaalgrootte. Is het hen nooit gevraagd, of zijn ze zich er niet van bewust? Wellicht zijn er tussenliggende verklarende variabelen die wel belangrijk zijn voor leerlingen? En zijn er hierbij verschillen tussen leerlingen onderling?

Het LAKS wil graag op basis van een onderzoek vaststellen welke sentimenten, aannames en mogelijke relaties die effect hebben op leerlingen op waarheid berusten. Inzet daarbij is dat de discussie meer 'evidence-based' gevoerd wordt en niet slechts op basis van veronderstellingen.

Het doel van het onderzoek is in kaart brengen of schaalgrootte positieve of negatieve effecten heeft voor leerlingen.

¹ Ministerie van OCW, brief aan de Tweede Kamer, 28 november 2008

Deze vraag valt uiteen in een aantal onderzoeksvragen:

- 1 Welke vormen van schoolgrootte worden in bestaand onderzoek gehanteerd?
- 2 Welke mogelijke effecten van schoolgrootte voor leerlingen zijn bekend uit eerder onderzoek?
- 3 Wat is voor leerlingen schoolgrootte en in hoeverre weten ze hoe groot hun school is?
- 4 Welke effecten van schoolgrootte ervaren leerlingen zelf? Hoe zien leerlingen de relatie tussen schoolgrootte, aspecten van hun schoolwelbevinden en resultaten?
- 5 Welke verbanden zijn er tussen schoolgrootte en relevante effecten voor leerlingen?

1.3

Opzet van het onderzoek en leeswijzer

Om het leerlingperspectief te bewaken was er tijdens het onderzoek een begeleidingsgroep vanuit het LAKS waar ook een aantal leerlingen van buiten het LAKS in zaten. De begeleidingsgroep heeft tussentijds en na afloop meegedacht over richting en resultaten van het onderzoek.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we een aantal methodes ingezet. Zo hebben we na de start van het onderzoek half oktober eerst bestaande informatie bij elkaar gebracht in een korte inventarisatie van eerder onderzoek naar de effecten van schoolgrootte. De resultaten van deze literatuurstudie zijn samengevat in een notitie die is besproken met de begeleidingsgroep.

Opzet groeps gesprekken

Het draait in dit onderzoek om (het perspectief van) de leerling. Wat merkt zij of hij van schoolgrootte? Op welke manieren is dit wel of niet interessant en relevant? Om deze kwalitatieve vragen in kaart te brengen en onderscheid te kunnen maken tussen verschillende groepen leerlingen (voor wie is schaalgrootte onder welke omstandigheden op welke wijze van invloed?) lag het zwaartepunt in dit onderzoek op de groeps gesprekken. Deze zijn in twee rondes uitgevoerd.

Het doel van de eerste ronde groeps gesprekken (zes gesprekken op drie scholen) was het (verder) inventariseren van de mogelijke effecten van schoolgrootte op leerlingen. Na deze eerste ronde van groeps gesprekken is er een panelonderzoek gehouden onder scholieren. Het doel van de tweede ronde van groeps gesprekken (drie gesprekken op twee scholen) lag aanvullend in het interpreteren, verbreden en verdiepen van de resultaten van het panelonderzoek.

Om leerlingen van scholen in verschillende situaties aan bod te laten komen is er uit het ledenbestand van het LAKS een selectie gemaakt van scholen op basis van schoolgrootte en bestuurlijke grootte. Via het LAKS is er contact gelegd met contactpersonen van leerlingenraden van de betreffende scholen. De groeps gesprekken hebben in januari, februari en maart 2010 plaatsgevonden.

Tabel 1.1 Indeling scholen groepsgesprekken (leerlingaantal)			
	Klein bestuur		Groot bestuur
Kleine vestiging	MAVO Muurhuizen, Amersfoort (455)	Gerrit vd Veen College, Amsterdam (780)	Wellant College, Klaaswaal (451)
Grote vestiging	Dr. Nassaucollege, Quintus, Assen (1500)		Rhytaviuscollege, Eersel (1350)

Per school hebben we gesprekken gehouden met (meestal) twee groepen van gemiddeld zes leerlingen. Meestal waren deze groepen opgedeeld in een onderbouw en bovenbouwgroep, om ook binnen de school een breed beeld te krijgen van hoe leerlingen tegen schoolgrootte kunnen aankijken. Er is in meerderheid met leerlingen uit de leerlingenraad gesproken, maar aan de meeste groepsgesprekken namen ook enkele leerlingen deel die niet in de leerlingenraad actief waren. Een checklist die de gesprekleidraad voor de groepsgesprekken vormde is opgenomen in bijlage 3 van dit rapport.

Opzet panelonderzoek

Om mogelijke relaties die leerlingen benoemden in de groepsgesprekken verder te onderzoeken hebben we na de eerste ronde groepsgesprekken een vragenlijst voorgelegd aan een representatief panel van scholieren, geselecteerd uit het bestand van bureau Panelclix. Daarbij zijn leerlingen per e-mail benaderd om deel te nemen aan het onderzoek, door het invullen van een vragenlijst op internet, de laatste twee weken van februari. Aan de enquête hebben 804 scholieren meegedaan, afkomstig van 489 verschillende vestigingen. Daarmee is het mogelijk representatieve uitspraken te kunnen doen over zowel “de Nederlandse scholieren” als mogelijke verschillen tussen scholieren uit het vmbo en havo/vwo en uit onderbouw/bovenbouw te kunnen aangeven. Meer informatie over de achtergrond van de enquête en de respons vindt u in bijlage 1 en 2.

Hoe groot zijn scholen?

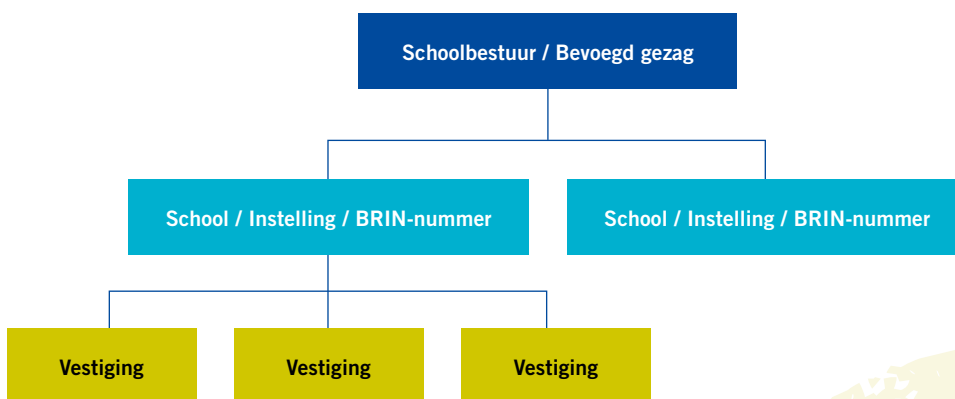
In dit hoofdstuk kijken we als achtergrond bij het onderzoek naar de daadwerkelijke schoolgrootte in het voortgezet onderwijs in Nederland. Wat is een 'school' en hoe groot zijn scholen in Nederland?

2.1 Definities

Er is een verschil tussen het begrip school zoals leerlingen dat dagelijks gebruiken en een school zoals beleidsmakers dat hanteren. In politieke discussies gaat het vaak over scholen als *instellingen*, omdat de overheid op dat niveau bijvoorbeeld geld verdeelt en registraties bijhoudt. Ook wordt in de discussies over schaalgrootte vaak gewezen op de nadelige effecten van bv. fusies van schoolbesturen.

In dit onderzoek gaan we uit van het perspectief van de leerlingen. Voor hen is een school de dagelijkse omgeving of het gebouw waarin ze les hebben (zie ook paragraaf 4.1). In de bestanden van de overheid wordt dat niveau aangeduid als "vestiging" of locatie (deze termen worden vaak door elkaar gebruikt). In een schema zien die niveaus er als volgt uit.

Figuur 2.1 Schematische weergave scholen

Een schoolbestuur kan meerdere scholen onder zich hebben, maar ook een enkele school die bestaat uit één vestiging. Een school kan meerdere officiële vestigingen hebben. Dat zijn vaak de verschillende locaties, zoals aangegeven door de school. Eén vestiging kan bovendien bestaan uit meer gebouwen of (sub)-locaties, of in afdelingen zijn opgedeeld.

2.2

Schoolgrootte

CFI/DUO houdt voor de uitvoering van het beleid voor het ministerie een bestand bij met daarin alle vestigingen in het voortgezet onderwijs. In 2009 telde het Nederlandse voortgezet onderwijs² 1289 vestigingen, 660 scholen en 358 besturen³.

Het aantal leerlingen op een vestiging varieert van 9 leerlingen op de kleinste vestiging, tot 2992 leerlingen op de grootste vestiging. Het totale leerlingaantal in het voortgezet onderwijs is 942 duizend. De gemiddelde vestigingsgrootte is daarmee 730.

aantal leerlingen	aantal vestigingen	% vestigingen
1-249	281	22%
250-499	311	24%
500-999	316	25%
1000-1499	244	19%
> 1500	137	11%
Totaal	1289	100%

Op bijna de helft van de vestigingen zitten minder dan 500 leerlingen. Bijna driekwart van alle vestigingen kent minder dan 1000 leerlingen.

De meeste scholen bestaan uit 1 of enkele vestigingen. Driekwart van de vestigingen behoort tot een school waar 1 tot 4 vestigingen onder vallen. Datzelfde gaat op voor de bestuurlijke grootte. Het grootste schoolbestuur heeft 67 vestigingen onder zijn beheer. Bijna de helft van de 358 schoolbesturen (43%) beheert echter maar één enkele vestiging. Nog eens 134 besturen beheren 2 tot en met 4 vestigingen (37%).

Het gemiddeld aantal leerlingen per vestiging is de afgelopen tien jaar licht toegenomen, het aantal vestigingen is relatief stabiel gebleven (1367 vestigingen in 1999 en 1289 afgelopen jaar). Wel zijn de afgelopen twintig jaar door de stimulering van (bestuurlijke) fusies en het verhogen van opheffingsnormen veel kleinere scholen samengegaan in grotere scholengemeenschappen, waarbij de oude scholen een vestiging zijn geworden. Het aantal besturen in het voortgezet onderwijs is tussen 1987 en 2006 sterk gedaald van 1244 tot 360. In 1999 waren er nog 888 scholen, dat zijn er tien jaar later 660⁴.

- 2 Dit zijn alle scholen voor praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo, inclusief leerlingen in het lwoo. Het voortgezet speciaal onderwijs valt hier buiten.
- 3 Gebaseerd op gegevens van CFI, maart 2009.
- 4 Onderwijsraad (2008) *De bestuurlijke ontwikkeling van het Nederlandse onderwijs*, p.23 en bijlage 2 en Bronneman-Helmerts (2008) *15 jaar onderwijsvernieuwingen in Nederland, Deelonderzoek Sociaal en Cultureel Planbureau voor het parlementair onderzoek onderwijsvernieuwingen*, p.248

2.3

Afdelingen

Een aantal vestigingen is in de praktijk opgedeeld in kleinere eenheden, die meestal afdelingen worden genoemd. Ook werken veel scholen met teams van docenten voor bepaalde klassen, die soms in eigen delen van het schoolgebouw zitten. Van die praktische keuzes in onderverdeling van vestigingen is geen landelijk overzicht. De Onderwijsraad concludeert dan ook “Het vestigingsniveau lijkt daarmee de best beschikbare indicator voor de fysieke schaalgrootte van het onderwijs”⁵.

In de enquête hebben we leerlingen gevraagd naar de inrichting van hun schoollocatie. De meerderheid van de leerlingen had het idee dat zijn of haar locatie was opgedeeld in meer scholen. We hebben daarvoor de neutrale term ‘deelscholen’ gebruikt, met een uitleg.

Tabel 2.2 Deelscholen?		
Is jouw schoollocatie opgedeeld in deelscholen of verdeeld in aparte afdelingen voor bijvoorbeeld de onderbouw, bovenbouw of verschillende schoolsoorten, zodat het voelt alsof er meer scholen in één gebouw zitten?	aantal	%
ja	437	54%
nee	367	46%
Totaal	804	100%

Dit laat zien dat veel scholen werken in afdelingen of deelscholen en dat leerlingen een fysieke opdeling ervaren. We hebben deze groep leerlingen in de enquête ook gevraagd om te oordelen over de situatie op hun eigen afdeling.

In de groepsgesprekken zijn we ook twee voorbeelden tegengekomen van scholen die voor een deel met deelscholen of gescheiden afdelingen werken.

“Een unit bestaat uit klassen van verschillende jaren, in de bovenbouw per profiel, met een unitmanager en een eigen docententeam. Op deze manier wordt geprobeerd de schaal te verkleinen. Je kunt elkaar beter leren kennen. De units organiseren ook feesten en schoolreisjes en dergelijke.”

“Op die grotere scholen zit je alleen bij je deel, in verschillende gebouwen. Al hebben wij nu ook een vmbo-vleugel, we zien nooit meer iemand daarvan aan deze kant. Je hoeft dus nu niet meer zo ver te lopen, maar je zit tenminste nog wel met zijn allen in hetzelfde gebouw.”

De leerlingen die op een deelschool zitten, hebben we gevraagd een schatting te maken van het aantal leerlingen op hun deelschool. De helft van deze groep leerlingen weet dat leerlingaantal niet. De inschatting van de andere helft ligt op 400 leerlingen.

Deze bevindingen (helft van de vestigingen werkt met deelscholen of afdelingen, gemiddeld 400 leerlingen) komen overeen met een eerder onderzoek onder directeuren. In een steekproef onder schooldirecteuren vorig jaar voor een ander onderzoek naar schoolgrootte, was ongeveer 40% van de vestigingen ingericht in afdelingen. Grotere vestigingen blijken vaker dan kleine vestigingen in afdelingen ingedeeld. Gemiddeld zijn er dan 3 à 4 afdelingen, die gemiddeld uit 362 leerlingen bestaan⁶.

5 Onderwijsraad (2008) *De bestuurlijke ontwikkeling van het Nederlandse onderwijs* bijlage.

6 Gemmeke e.a. (2009) *De menselijke maat, effecten van schaalgrootte in het voortgezet onderwijs*, Regioplan, Amsterdam.

Wat weten we al over de effecten van schoolgrootte?

Zoals aangegeven in de inleiding is er eerder onderzoek gedaan naar de effecten van schoolgrootte. Daaruit zijn al elementen te halen die de onderzoeksvragen mede kunnen beantwoorden. Hier geven we een korte samenvatting van wat daaruit bekend is, voor zover het leerlingen aangaat. Daarbij is er een verschil tussen onderzoek dat kijkt naar de vraag of leerlingen op grotere scholen betere leerprestaties leveren en onderzoek dat kijkt naar het welbevinden van leerlingen en schoolgrootte.

3.1

Schoolgrootte en kwaliteit van de school

De onderwijsinspectie heeft in 2003 de relatie tussen schoolgrootte en kwaliteit in het voortgezet onderwijs onderzocht⁷. Daarbij is gekeken naar de verschillen tussen kleine, middelgrote en grote scholen wat betreft opbrengsten, didactiek, pedagogiek, schoolklimaat, leerlingbegeleiding en kwaliteitszorg.

Er is volgens de inspectie geen eenduidig antwoord te geven op de vraag of schoolgrootte van invloed is op de kwaliteit van scholen. Daarvoor zijn er teveel aspecten van kwaliteit te onderscheiden en zijn de manieren waarop scholen zich organiseren en inrichten te divers. Kleine scholen realiseren een wat betere didactiek, maar hun specifieke leerlingbegeleiding en algehele kwaliteitszorg worden als minder beoordeeld door de inspectie. Kleine scholen voor algemeen vormend onderwijs worden door de leerlingen meer gewaardeerd dan hun grotere tegenhangers. Grote scholen die leerlingstromen splitsen in gebouwen of units, combineren een goed oordeel op didactische aspecten met een sterkere leerlingbegeleiding en komen qua uitstraling ook wat positiever uit de bus. De middelgrote scholen vallen een beetje tussen wal en schip. Zij steken op geen enkel kwaliteitsaspect boven de kleine en grote scholen uit. Ook blijkt dat de meeste leerlingen de grootte van de school als een gegeven aannemen, waaraan ze hun positieve of negatieve oordeel nauwelijks relateren.

Op basis van een aantal schoolportretten vindt de inspectie een aantal positief en negatief werkende factoren die invloed hebben op de kwaliteit van het onderwijs en die kunnen samenhangen met schoolgrootte.

- + een zichtbaar management (ook letterlijk) en persoonlijk leiderschap;
- + een fysieke scheiding van leerlingstromen, vaak met eigen teams van docenten (van beperkte omvang) om een gevoel van veiligheid en betrokkenheid te versterken.
- Anonimiteit van leerlingen en leraren, wat leidt tot een gevoel van onveiligheid;
- Kleine scholen lopen het gevaar in zichzelf gekeerd te raken. Soms speelt 'fusieleed' een rol.

In vervolg op het inspectieonderzoek uit 2003 hebben enkele economen in 2008 het effect van schaalgrootte op de kwaliteit van het voortgezet onderwijs verder bekeken⁸.

Daarbij keken ze niet alleen naar leeropbrengsten in termen van eindexamencijfers en doorstroom, maar ook naar het schoolklimaat op basis van de oordelen van de inspectie. Dit onderzoek hanteert vier verschillende definities van schaalgrootte: de schaal van de opleiding, de vestiging, de school en het bestuur waar de school deel van uitmaakt.

7 Inspectie van het Onderwijs (2003) *'Schoolgrootte' en kwaliteit, groot in kleinschaligheid*, Utrecht, april 2003.

8 Dijkgraaf en Van der Geest (2008) *Schaalgrootte en de kwaliteit van het voortgezet onderwijs*, SEOR en ECRI, Rotterdam

Op basis van de schattingsresultaten wordt geconcludeerd dat er geen eenduidige significante relatie bestaat tussen de schaalgrootte en de leeropbrengsten of schaalgrootte en het schoolklimaat. De auteurs geven zelf aan dat er geen aandacht is besteed aan de mogelijkheid dat schaal misschien heel anders gemeten moet worden. Zo kan het zijn dat de schaal waarop het onderwijs feitelijk georganiseerd wordt significant afwijkt van de schaal van vestiging, school of schoolbestuur. Zo is het mogelijk dat zeer grote scholen het onderwijs feitelijk kleinschalig organiseren.

3.2

Schoolgrootte en schoolwelbevinden

Het schoolklimaat is volgens deze laatste studie dus niet gerelateerd aan schoolgrootte. Zijn er nog meer onderzoeken die kijken naar de relatie tussen schoolgrootte en het welbevinden van leerlingen?

In de tweejaarlijkse Nationale Scholierenmonitor (NSM) worden ruim 5000 middelbare scholieren bevroegd naar hun schoolwelbevinden, veiligheid, schoolverzuim en diverse andere onderwerpen⁹. Daarbij worden de resultaten soms uitgesplitst naar achtergrondvariabele schoolgrootte. In 2007 worden enkele kleine verbanden gevonden: “op grotere scholen zijn scholieren iets minder positief over de relaties tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en docenten. (...) Op brede scholengemeenschappen voelen scholen zich iets minder veilig dan op categorale scholen, (...) en er wordt meer pestgedrag gesignaleerd op scholen met veel leerlingen en op brede scholengemeenschappen”.

De onderzoekers zijn echter voorzichtig: “Zoals al eerder gezegd: het gaat niet om grote effecten. Je kunt niet in het algemeen stellen dat een grote school schadelijk is voor de relaties tussen leerlingen en docenten. Schooltype en leeftijd van de leerlingen spelen een grotere rol”.

Een secundaire analyse van de scholierenmonitor in een later onderzoek, laat echter zien dat “het leerlingaantal van de vestiging niet samenhangt met het schoolwelbevinden, de relaties tussen leerlingen [en] de relaties tussen leerlingen en docenten”¹⁰. De gevonden verschillen in de NSM 2007 worden volgens die onderzoekers voor 95% verklaard door individuele achtergrondkenmerken van scholieren.

Tenslotte heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onderzocht of de grootte van een school van invloed is op (het risico op) schooluitval. Uit dat onderzoek blijkt dat op juist leerlingen op kleinere scholen meer risico op schooluitval hebben. De onderzoeker zoekt verklaringen voor deze verrassende uitkomst. Misschien gaat het om “vestigingen die weinig leerlingen trekken omdat ze in problemen verkeren, of omdat ze onder moeilijke omstandigheden moeten functioneren die tot hoge uitval leiden. Grote scholen weten de bezwaren van massaliteit en anonimiteit waarschijnlijk te ondervangen door de zorg en begeleiding op een lager niveau – dicht bij de leerling – te organiseren”¹¹.

9 Van der Vegt, Den Blanken en Jepma (2007) *Nationale scholierenmonitor 2007, meting voorjaar 2007*, Sardes, Utrecht.

10 Gemmeke e.a. (2009) *De menselijke maat, effecten van schaalgrootte in het voortgezet onderwijs*, Regioplan, Amsterdam

11 Herweijer (2008) *Gestruikelde voor de start, de school verlaten zonder startkwalificatie*, SCP, Den Haag

3.3

Conclusie

De onderzoeken die het Nederlandse voortgezet onderwijs hebben bekeken, lijken ofwel te bewijzen dat de grootte van een school er niet echt toe doet, ofwel dat er een klein effect is op onderdelen van het schoolwelbevinden. Leerlingen op kleinere scholen hebben beter contact met elkaar en docenten en (daarom?) is het er veiliger. Wel lijken op kleine scholen relatief meer leerlingen zonder diploma met hun opleiding te stoppen.

Waar er een verschil is, stellen de onderzoekers bijna altijd dat individuele leerling-kenmerken (hoe oud ben je, doe je vmbo of gymnasium) veel belangrijker zijn om het schoolwelbevinden te bepalen. Al deze factoren en aanwijzingen nemen we mee in de vragen en analyse voor de volgende hoofdstukken¹².

¹² Ook hebben we enkele stellingen uit de vragenlijst van de scholierenmonitor 'hergebruikt'.

Schoolgrootte vanuit leerlingperspectief

In dit en de volgende twee hoofdstukken worden de resultaten van de groeps gesprekken en de enquête gezamenlijk behandeld aan de hand van de volgende onderzoeksvragen.

- Wat is voor leerlingen schoolgrootte en in hoeverre weten ze hoe groot hun school is? (dit hoofdstuk)
- Welke effecten van schoolgrootte ervaren leerlingen zelf? Hoe zien leerlingen de relatie tussen schoolgrootte, aspecten van hun schoolwelbevinden en resultaten?
- Welke verbanden zijn er tussen schoolgrootte en relevante effecten voor leerlingen?

4.1

Wat is schoolgrootte voor leerlingen?

De vestiging blijkt op basis van alle gesprekken voor leerlingen het niveau te zijn dat ze ervaren als 'de school'. Bij de scholen met meer vestigingen was het soms wel en soms niet bekend dat de school uit meer vestigingen bestond. Ook de bestuurlijke grootte van een school werd door geen van de leerlingen als erg relevant beschouwd of genoemd als bepalend voor schoolgrootte. De meeste leerlingen hebben geen zicht op het bestuur van een school. Enkele leerlingen, die ook actief in de Medezeggenschapsraad (MR) waren, wisten dat hun school tot een groter bestuur behoorde en dat daar zowel voor- als nadelen aan verbonden waren. Voordelen zagen ze in subsidiering van kleine, onrendabele scholen, als nadeel is er minder vrijheid om op schoolniveau beslissingen te nemen.

In de groeps gesprekken is gevraagd aan leerlingen of ze vonden dat ze op een grote of kleine school zaten, en wat daarbij hun antwoord bepaalde. Een eerste conclusie is dat verschillende leerlingen binnen een school een andere opvatting kunnen hebben over of de school klein, 'gewoon', of groot is. Meestal kwamen de inschattingen over omvang in grote lijnen overeen met het feitelijke leerlingaantal. De tweede bevinding was dat de meeste leerlingen tevreden waren over de omvang van hun locatie. Dit ging zowel op voor een locatie met 400 leerlingen als een locatie met 1350 leerlingen. Op slechts een van de scholen was ontevredenheid over de grootte van de vestiging. Deze had ongeveer 1500 leerlingen en daar was recent veel discussie geweest over de drukte in de school.

Leerlingen hanteren een aantal criteria om de grootte van een school te bepalen:

- Het gebouw. Een grote school is een groot schoolgebouw. Deze opmerking kwam in bijna alle groeps gesprekken als eerste naar voren. Opvallend, want het aspect van grote gebouwen wordt in onderzoeken en discussies tot nu toe niet vaak genoemd. Variaties op het gebouw zijn het aantal etages, het aantal lokalen, de oppervlakte of de overzichtelijkheid van het schoolgebouw.

"Het gebouw maakt ook veel uit. Die andere school heeft bijvoorbeeld 4 gebouwen op 1 terrein, dat voelt heel anders. Hier is het overzichtelijk"

- Het aantal leerlingen dat op een locatie zit. Dit komt overeen met de definitie van schoolgrootte zoals we die verder in het onderzoek hanteren.
- Drukke. Voor leerlingen is de combinatie van de omvang van het gebouw en het aantal leerlingen direct merkbaar. Hoe druk is het op de gangen en in de pauze, hoe vol is de kantine?

“Ik vind het een kleine school, omdat het oppervlak veel kleiner is dan bij school A of B. Bovendien zijn er veel minder kinderen op deze school”.

- Andere scholen. Belangrijk bij het bepalen van schoolgrootte is de vergelijking met andere scholen voor voortgezet onderwijs in de buurt. Zijn die groter, dan wordt de school als klein ervaren. Zijn die kleiner, dan is de school groot. Alle leerlingen op de school met 1350 leerlingen vonden hun school klein, omdat alternatieven in de omgeving groter waren.
- Het aantal soorten onderwijs dat je kan volgen. Een grote school is dan een school met een ruim aanbod, van de basisberoepsgerichte leerweg tot en met gymnasium.
- Leerlingen vergelijken hun school met hun basisschool. Meestal is die kleiner, al gaven sommige leerlingen aan van een basisschool van 800 leerlingen te komen.
- De meest genoemde redenen uit de groeps gesprekken hebben we in de enquête ook voorgelegd aan leerlingen.

Tabel 4.1 Wat bepaalt voor jou of een school groot of klein is? Kies het belangrijkste antwoord

	aantal	%
Aantal leerlingen	394	49%
Grootte van het gebouw	338	42%
Aantal schoolniveaus / richtingen	52	6%
Anders	20	2%
Totaal	804	100%

Dit bevestigt dat het leerlingaantal ook voor leerlingen de belangrijkste factor van schoolgrootte is, met als sterke tweede de grootte van het gebouw. Gecombineerd leidt dat tot drukke en volle schoolgebouwen, of juist een ruimtelijke en overzichtelijke school.

“Er zijn gewoon veel mensen in dit gebouw en de oppervlakte is beperkt”

4.2

Weten leerlingen hoe groot hun school is?

In zowel de groeps gesprekken als de enquête hebben we leerlingen gevraagd een inschatting te maken van het aantal leerlingen op hun school. Veruit de meeste deelnemers aan de groeps gesprekken konden dit aangeven, met een kleine foutmarge (bv 400 of 500 bij 460 leerlingen). Een aantal wist het echt niet.

De leerlingen in de groeps gesprekken wisten echter dat we een gesprek over schoolgrootte zouden voeren, dus dat zou de goede kennis op dit vlak kunnen verklaren. In de enquête is de leerlingen daarom ook gevraagd of ze hun school groot, gemiddeld of klein vinden. Net iets meer dan de helft van de scholieren vindt zijn school gemiddeld.

Opvallend is dat hierbij geen significant verschil is tussen leerlingen uit de eerste twee klassen en leerlingen uit klas 3 tot en met 6. Uitgaande van een gelijke verdeling over de scholen, kijken onderbouw- en bovenbouwleerlingen dus gelijk aan tegen schoolgrootte.

Leerlingen die hun school klein vinden, zitten gemiddeld ook op een kleine school, en andersom. Als we de leerlingen indelen op de vraag of ze hun school als klein, gemiddeld of groot kenmerken, en dan kijken naar het daadwerkelijke leerlingaantal van hun vestiging, dan zien we duidelijk een verschil in de gemiddeldes.

Tabel 4.2 Vind je je school(locatie) klein, gemiddeld of groot?

	aantal	%	gemiddeld leerlingaantal
Klein	111	14%	647
Gemiddeld	434	54%	1095
Groot	259	32%	1427
Totaal	804	100%	

In de enquête is de leerlingen als vervolg ook gevraagd in te schatten *hoeveel leerlingen* er op hun school zitten. Een derde gaf aan dat echt niet te weten. De rest heeft wel een schatting gemaakt. Als we daarin de inschatting van de groep leerlingen die niet op een deelschool zit vergelijken met het leerlingaantal van de vestiging, dan is de gemiddelde afwijking 11%. Dat betekent dat de helft van de leerlingen die het denkt te weten met zijn schatting 11% of minder naast het daadwerkelijke leerlingaantal zit. Er is daarnaast een klein deel van de leerlingen dat een heel slechte schatting maakt.

Op basis van deze gegevens kunnen we concluderen dat ongeveer de helft van de scholieren een goede inschatting kan maken van het leerlingaantal op zijn of haar school. Een derde weet het niet en een klein deel geeft een sterk afwijkende schatting.

Schoolwelbevinden vanuit leerlingperspectief

In dit hoofdstuk kijken we welke effecten van schoolgrootte leerlingen zelf ervaren en hoe ze de relatie tussen schoolgrootte en aspecten van hun schoolwelbevinden zien. In alle groepsgesprekken is gevraagd welke voordelen en nadelen leerlingen zien bij zowel grote als kleine scholen. Leerlingen op een kleine school hebben ervaringen met de voor- en nadelen van een kleine school, maar ook een duidelijk beeld van de voor- en nadelen van een grote. Dit gaat ook andersom op. De bevindingen waren in de praktijk vaak gespiegelde observaties. De nadelen van een kleine school komen inhoudelijk overeen met de voordelen van een grote school. Daarom zijn hier de opmerkingen per onderwerp geclusterd.

In de gesprekken zijn in totaal tien clusters van onderwerpen door leerlingen genoemd die ze belangrijk vinden en waar ze een relatie zien met schoolgrootte.

5.1 Tien aspecten van schoolwelbevinden

Overzichtelijkheid

Een eerste nadeel aan grote scholen ligt volgens leerlingen bij het gebouw. Veel leerlingen noemden als eerste dat ze ver moeten lopen en zelfs bang waren te verdwalen in een grote(re) school. Dit argument werd vooral genoemd door leerlingen die hun eigen school niet groot vonden. Een verwant aspect is het gevoel van onoverzichtelijkheid en onpersoonlijkheid. Dit wordt door bijna alle leerlingen als het eerste nadeel van een grote school genoemd. Een ander nadeel van een grote school is dat je veel onbekenden tegenkomt in de gangen.

Contact met medeleerlingen

Leerlingen vinden dat ze op een kleine school beter contact hebben met hun medeleerlingen. Dit komt de sfeer op school ten goede.

“Minder mensen, je bent meer met zijn allen”

Een grote school vinden ze onpersoonlijker, op een kleine school is het gezelliger, omdat je daar sneller contact zou maken met andere leerlingen, ook van andere leerjaren. Leerlingen op de kleinere scholen geven aan bijna iedereen te kennen, van gezicht tenminste. Anderen relativeren dat weer.

“Je kent niet zozeer absoluut meer mensen, maar wel als percentage van het totaal. Je hoeft je niet door een mensenmassa te worstelen waar je de gezichten niet van kent. Dan zou ik minder een thuisgevoel hebben”.

Contact met docenten

Iets minder belangrijk dan het contact met de medeleerlingen vinden leerlingen het contact met hun docenten. Daarbij geven leerlingen aan dat ze op een kleine school het gevoel hebben dat leraren hen beter kennen. Het belang zit hem vooral in het gevoel van gekend worden, dat leraren de tijd voor je nemen en aandacht aan jou persoonlijk geven. Een nadeel van zelf leraren niet goed kennen is dat je niet zo makkelijk op een andere leraar afstapt (bijvoorbeeld om andere uitleg te vragen) als je die niet kent. Andersom werd dit argument bijna niet genoemd als nadeel van een grote school.

“Je kent alle leraren, je komt ze ook buiten de school tegen, maakt praatje”

“Je krijgt meer aandacht, iedereen kent je, als er iets is weten ze dat”

“Leraren kennen jou, als je een probleem hebt, kun je daar terecht”.

Sociale veiligheid

Leerlingen op kl *“Ik denk dat er op een grote school meer wordt gepest. Hier lopen leraren rond, die zien heel veel. Op grote school geven ze meer les of zitten ze met zijn allen koffie te drinken in hun eigen kamer”*

“Het is meer het gevoel dat je weet dat andere mensen je kennen, daarom haal je niets uit en voel je je veilig. Je weet ook met wie je geen ruzie moet zoeken”

“Een kleine school heeft duidelijker regels. Het is een goed geoliede machine, die als geheel regels stelt, in plaats van individueel iedereen zijn regels”

Activiteiten

Een voordeel dat leerlingen zien aan grote scholen is dat die meer leuke activiteiten (excursies en lesgebonden activiteiten, schoolfeesten en andere buitenschoolse activiteiten) kunnen organiseren. Grote scholen hebben meer geld en er zijn meer leraren die iets kunnen organiseren of die praktisch mee kunnen.

“Meer en betere schoolfeesten, omdat er mee leerlingen zijn en meer geld is”

“Meer kinderen, meer geld, dus kunnen ze meer dingen doen om school leuk te maken, zoals naar Eurodisney en de Efteling enzo”

“Onze school heeft minder reisjes en activiteiten, onder andere omdat er maar een paar leraren zijn die mee kunnen”.

Begeleiding en ondersteuning

In een aantal groepsgesprekken stelden leerlingen dat er op een kleine school meer aandacht is voor leerlingen met een specifieke zorgvraag. Andere zagen juist de voordelen van een grotere school die meer faciliteiten en speciale begeleiders heeft.

“Een grote school denkt groot, is gericht op de massa. Kleine school op de individu. Je valt eerder op, alle leraren houden rekening met je. Dat is belangrijker dat iedereen dat doet, in plaats van dat er een speciale coördinator voor je is.”

“Het voordeel van een grote school zijn speciale docenten en meer speciale zorg voor leerlingen”

Lesuitval

Een opvallend effect van schoolgrootte is dat een deel van de leerlingen aangeeft dat kleine scholen meer lesuitval hebben. Omdat kleine scholen minder leraren hebben, is het lastig om bij ziekte elkaars lessen op te vangen, waardoor kleine scholen meer tussenuren zouden kennen. Dit was vooral een opmerking bij de kleine scholen. Op de grote scholen zagen leerlingen dit niet als een voordeel (of een nadeel).

“Omdat er minder leraren zijn, is vervanging bij ziekte lastig en is er veel lesuitval”

Afwisseling

Een van de belangrijkste voordelen van een grote school is volgens de leerlingen uit de groepsgesprekken de mogelijkheden tot afwisseling. Dan gaat het ten eerste om de mogelijkheid om van veel verschillende docenten les te hebben, zodat je het altijd wel met iemand kan vinden. Ook zijn grote scholen volgens de leerlingen in staat om meer bijzondere vakken aan te bieden, bijvoorbeeld drama, dans of wiskunde D. Tenslotte vindt een deel van de leerlingen het een voordeel dat er op grote scholen meer verschillende soorten jongeren zitten, zodat er meer ruimte is voor verschil. Bovendien ben je daardoor beter voorbereid op je vervolgstudie en op “de maatschappij”.

“Leerlingen moeten bij ons voor wiskunde D naar een andere school”

“Dan ben je beter voorbereid op de maatschappij. Je kunt in zo'n omgeving makkelijker jezelf zijn en je kunt je ook beter vormen. Op een kleine school heb je het risico, dat je apart bent. Op een grote school ben je dat niet zo snel.”

“Op een grotere school zijn meer stijlen van leerlingen aanwezig, dan word ik niet zo gepest”.

“Als je van een kleine school verder gaat leren en dan naar een grote opleiding gaat, BAM!”

“Je bent vast ‘gewend’ aan veel mensen als je naar de universiteit gaat”

Faciliteiten

Een praktisch punt dat leerlingen noemen is dat grotere scholen meer mogelijkheden en faciliteiten hebben. Dat loopt uiteen van een kantine die groot genoeg is voor alle leerlingen, specifieke lokalen voor alle vakken tot goede computervoorzieningen maar ook schone WC's.

“We kunnen niet eens een nieuwe kleedkamer of gymzaal betalen”

“De computers zijn bij ons heel slecht, oud en traag, daaraan zie je dat we een kleine school zijn”

“Op een grote school hebben ze meer schoonmakers, bij ons zijn vooral de wc's echt vies”.

Doorstroming

Op twee kleine scholen gaven leerlingen aan dat ze het een nadeel vonden dat er maar een beperkt opleidingsaanbod op hun school was. Op de groene vmbo-school hebben de bovenbouwleerlingen graag keuze uit meer sectoren om vakken in te volgen, zoals autotechniek. Op een kleine categorale mavo zagen leerlingen als grootste nadeel van hun school dat er niet de mogelijkheid is om na het halen van je diploma binnen de school door te stromen naar de havo.

5.2

Kwaliteit?

Geen van de leerlingen in de groepsgesprekken heeft het aspect van kwaliteit als “betere schoolresultaten” of effecten rondom beter of meer leren heeft genoemd. Dat is opvallend, omdat een deel van de discussie en eerder onderzoek daar wel op was gericht. In een van de groepsgesprekken is kwaliteit van leren wel aan bod gekomen, maar in relatie tot klassengroote:

“Hoeveel leerlingen er in een klas zitten is belangrijker dan hoeveel op school. Want als het heel vol en druk is, dan kun je niet leren”

De enige onderwerpen die in de buurt van dit thema komen, zijn een breder aanbod van vakken en begeleiding. Op een grote school gaven leerlingen aan dat ze het een voordeel vinden dat er “*veel kennis aanwezig is bij docenten*”. Zij hadden het beeld dat kleine scholen met minder grote secties, expertise van docenten beperkter is. Ook gaf één groep leerlingen aan dat een grote school “*meer mogelijkheden voor nieuwe dingen, moderne dingen proberen*” heeft.

5.3

Conclusies groepsgesprekken

Een eerste conclusie is dat leerlingen op zowel grote als kleine scholen op hoofdlijnen dezelfde voor- en nadelen voor grote en kleine scholen zien. Leerlingen zien ook meestal zowel voor- als nadelen aan kleine scholen. Geen van de leerlingen was dan ook voorstander van een maximale schoolgrootte, de keuze voor een grote school moet mogelijk blijven. Uit de gesprekken kwam wel de indruk dat vooral onderbouwleerlingen nauwelijks tot geen voordelen van een grote school zien. In de groepsgesprekken gaven de bovenbouwers relatief vaker aan meer voordelen te zien in een grote school. De belangrijkste redenen waren dat je zo kan wennen aan je vervolgstudie, het bereidt beter voor op het leven aan een ROC, universiteit of hogeschool. Een grote school heeft meer diversiteit (subculturen, types) tussen leerlingen onderling en je hebt minder vaak dezelfde docenten.

Gevraagd naar hun eigen keuzemotieven, speelde bij een deel van de leerlingen op kleine scholen de omvang van de vestiging een hoofdrol in hun schoolkeuze. Daar tegenover staat dat niemand heeft aangegeven bewust voor een grote school te hebben gekozen na groep acht van de basisschool.

De door leerlingen genoemde aspecten in de groepsgesprekken bieden samen een redelijk dekkend scala van aandachtspunten die leerlingen belangrijk vinden aan een school. Je zou kunnen zeggen dat deze onderwerpen samen een schaal vormen voor schoolwelbevinden. Daarmee is de conclusie dat zowel grote als kleine scholen moeten proberen deze tien punten zo goed mogelijk te verzorgen. Een grote school moet zorgen dat er warm en goed contact is tussen leerlingen onderling en leerlingen en docenten, en dat het schoolgebouw overzichtelijk is. Een kleine school zou extra aandacht aan goede faciliteiten, activiteiten en de oriëntatie op doorstroom moeten geven.

Schoolgrootte en schoolwelbevinden

Om de hoofdvraag van het onderzoek te beantwoorden – wat is het effect van schoolgrootte op schoolwelbevinden? – hebben we een analyse gemaakt van de antwoorden van de leerlingen op de stellingen. Het schoolwelbevinden van leerlingen proberen we te verklaren vanuit drie achtergrondvariabelen: schoolgrootte, bouw en schooltype. We richten ons ter beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek voornamelijk op de variabele schoolgrootte. Schoolgrootte wordt hier uitgedrukt in het aantal leerlingen van een schoolvestiging of deelschool¹³. Daarbij maken we gebruik van de volgende driedeling:

- 1 Minder dan 500 leerlingen = kleine school
- 2 500 – 1000 leerlingen = middelgrote school
- 3 Meer dan 1000 leerlingen = grote school

Naast de hoofdvariabele schoolgrootte kijken we ook of er een verband is tussen de variabele bouw (onder- of bovenbouw) en de variabele schooltype (VMBO-basis/kader, VMBO-tl/gl/MAVO, HAVO, VWO/gymnasium of combiklas) en aspecten van schoolwelbevinden. Deze twee variabelen nemen we mee, omdat we een vergelijking willen maken met resultaten uit eerder onderzoeken¹⁴. Die onderzoeken toonden een geringe samenhang tussen schoolgrootte en schoolwelbevinden, maar wel een samenhang tussen schooltype en schoolwelbevinden enerzijds en leeftijd (hier: bouw) en schoolwelbevinden anderzijds.

Ongeacht welke relatie we onderzoeken is de eerste stap in de analyse het vaststellen welke aspecten van schoolwelbevinden valide zijn. Oftewel bij welke aspecten vertonen de stellingen die erin meegenomen zijn voldoende samenhang? Dat blijkt het geval te zijn voor de volgende aspecten van schoolwelbevinden¹⁵: overzichtelijkheid, leerlingcontact, leraarcontact, activiteiten en begeleiding en ondersteuning. Dat betekent dat we de stellingen behorende bij deze aspecten als één te verklaren variabele in de analyse mogen betrekken, uitgedrukt als de gemiddelde score op de stellingen.

In tabel 6.1 zijn de verschillende stellingen per aspect weergegeven. In bijlage 2 staan de *overall* scores op de stellingen.

13 Voor leerlingen die op een deelschool zitten en die daarvan het leerlingaantal konden aangeven, hebben we de grootte van de deelschool gebruikt in de analyse (zie ook paragraaf 2.3)

14 Zie o.a. Van der Vegt, Den Blanken en Jepma (2007) *Nationale scholierenmonitor 2007, meting voorjaar 2007*, Sardes, Utrecht en Gemmeke e.a. (2009) *De menselijke maat, effecten van schaalgrootte in het voortgezet onderwijs*, Regioplan, Amsterdam.

15 Als criterium voor de selectie van aspecten hebben we een Crombach's alfa > 0.6 gehanteerd. Het aspect doorstroming is niet meegenomen omdat het een enkele stelling betreft, die inhoudelijk niet aansluit op de groepsgesprekken.

Tabel 6.1 Aspecten schoolwelbevinden met bijbehorende stellingen

Aspect schoolwelbevinden	Bijbehorende stellingen
Overzichtelijkheid	Op mijn school hoef ik niet ver te lopen naar het volgende leslokaal
	Ik vind mijn schoolgebouw overzichtelijk
	Ik ben wel eens verdwaald op mijn school
	Ik kom regelmatig medeleerlingen tegen die ik nog nooit gezien heb
Leerlingcontact	Op mijn school kan ik gemakkelijk contact leggen met medeleerlingen
	Leerlingen helpen elkaar, zelfs als zij geen vrienden of vriendinnen zijn
	Op mijn school wordt veel over elkaar geroddeld
	Er is een goede sfeer tussen leerlingen uit verschillende klassen
Leraarcontact	Ik ken alle leraren bij mij op school
	Alle leraren op school kennen mij
	Ik kan gemakkelijk contact leggen met de leraren
	Leerlingen en leraren vertrouwen elkaar
Activiteiten	Op mijn school worden regelmatig excursies of andere extra inhoudelijke activiteiten (waar je aan mee moet doen) georganiseerd
	Op mijn school zijn er veel leuke en vrijwillige buitenschoolse activiteiten (bv ski-reis of talentenjacht)
	Op mijn school worden te weinig schoolfeesten georganiseerd
Begeleiding en ondersteuning	De docenten op school zijn bereid leerlingen te helpen
	Op mijn school is er speciale zorg voor leerlingen die dat nodig hebben (bv. dyslexie, handicap, ADHD)
	Als je een probleem hebt, kun je makkelijk bij een leraar terecht
	Als een docent van mijn klas ziek is, nemen andere leraren de les over

Behalve de invloed van schoolgrootte (en bouw en schooltype) op schoolwelbevinden zijn we ook nagegaan of schoolgrootte van invloed is op lesuitval. Leerlingen konden aangeven hoeveel lessen er gemiddeld per twee weken op hun school uitvielen. Het blijkt echter dat noch schoolgrootte, noch bouw en schooltype een significant effect heeft op lesuitval. Kortom, we hebben geen verband gevonden tussen lesuitval en schoolgrootte.

6.2 Schoolgrootte

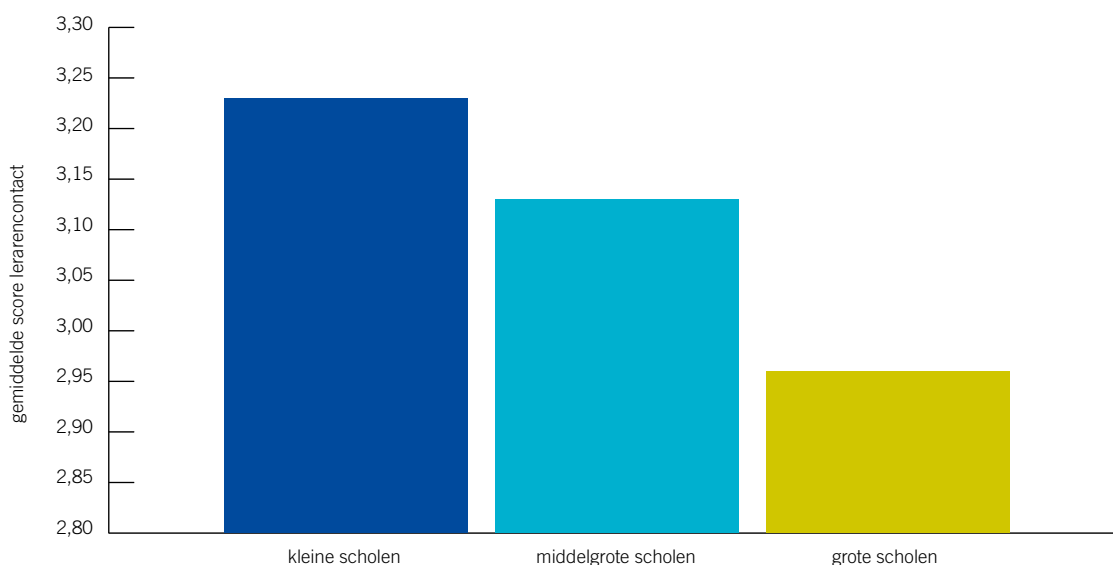
Schoolgrootte heeft een effect op het leraarcontact en op overzichtelijkheid. De gemiddelde score op die aspecten verschilt voor leerlingen op grote, middelgrote en kleine scholen.

Schoolgrootte en leraarcontact

Schoolgrootte heeft invloed op het contact van leerlingen met leraren. De vraag rijst dan om wat voor soort effect het gaat: is het zo dat leerlingen op een grote school beter contact hebben met leraren of wordt het leraarcontact juist beter wanneer leerlingen op een kleine of middelgrote school zitten? Op basis van de groepsgesprekken hebben we het vermoeden dat hoe groter de school is des te slechter het contact met leraren is. Dit blijkt inderdaad ook het geval te zijn: de gemiddelde scores op de stellingen bij het aspect leraarcontact blijven op grote scholen (2.96) achter ten opzichte van middelgrote (3.13) en kleine scholen (3.23).

Als we kijken naar mogelijk significante verschillen tussen kleine, middelgrote en grote scholen, blijkt er alleen een significant verschil te zijn tussen grote scholen en de overige groepen (kleine en middelgrote scholen). Grote scholen (meer dan 1000 leerlingen) wijken dus af van middelgrote en kleine scholen wat betreft leraarcontact, terwijl er geen significant onderscheid blijkt te zijn tussen kleine en middelgrote scholen onderling wat betreft contact met leraren.

Figuur 6.1 Leraarcontact naar schoolgrootte

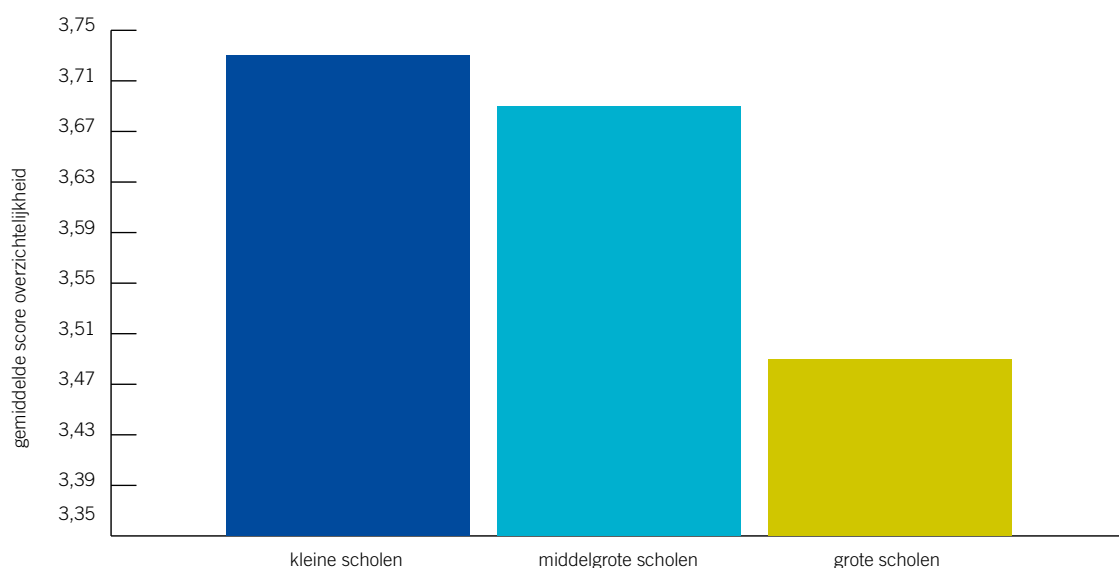

Schoolgrootte en overzichtelijkheid

Schoolgrootte heeft ook een significante invloed op overzichtelijkheid. Op voorhand verwachten we dat die invloed op de volgende manier loopt: op een grotere school zullen leerlingen het onoverzichtelijker vinden dan op een kleine(re) school. We vinden dat het door ons verwachte effect ook klopt. Hoe groter de school hoe onoverzichtelijker leerlingen het vinden. De gemiddelde scores op overzichtelijkheid blijven op grote scholen (3.49) achter ten opzichte van middelgrote (3.69) en kleine scholen (3.73).

Als we kijken naar mogelijk significante verschillen tussen kleine, middelgrote en grote scholen, constateren we dat er – net zoals in het geval van leraarcontact – alleen een significant verschil is tussen grote scholen en de overige groepen (kleine en middelgrote scholen).

Figuur 6.2 Overzichtelijkheid naar schoolgrootte

Resumerend stellen we vast dat schoolgrootte van invloed is op onderdelen van schoolwelbevinden en wel op de aspecten leraarcontact en overzichtelijkheid. Leerlingen op grote scholen (met meer dan 1000 leerlingen) beoordelen het contact met leraren en de overzichtelijkheid significant lager.

6.3

Bouw

In welke bouw leerlingen zitten (onder- of bovenbouw) is van invloed op schoolwelbevinden en wel op achtereenvolgens de aspecten begeleiding en ondersteuning, activiteiten en leerlingcontact. Leerlingen uit de onderbouw hebben gemiddeld meer begeleiding en ondersteuning, oordelen beter over activiteiten op school en hebben gemiddeld meer contact met medeleerlingen.

Bouw en begeleiding en ondersteuning

In welke bouw leerlingen zitten (onder- of bovenbouw) blijkt significant van invloed te zijn op begeleiding en ondersteuning die leerlingen krijgen. Op basis van de groepsgesprekken gaan we ervan uit dat de richting van die invloed als volgt is: leerlingen in de bovenbouw zullen minder begeleiding en ondersteuning hebben dan leerlingen uit de onderbouw. Ons vermoeden blijkt ook te kloppen; de gemiddelde scores op begeleiding en ondersteuning zijn in de onderbouw (3.72) hoger dan in de bovenbouw (3.49). Er is sprake van een significant verschil tussen onder- en bovenbouw.

Bouw en activiteiten

Behalve op begeleiding en ondersteuning heeft de bouw ook invloed op activiteiten (schoolfeesten, excursies). Op basis van de groepsgesprekken schatten we in dat leerlingen in de bovenbouw gemiddeld beter oordelen over activiteiten dan leerlingen uit de onderbouw. Leerlingen uit de onderbouw zullen eerst goed aan de school zelf moeten wennen en relatief veel tijd in de schoolbanken doorbrengen. Bovenbouwleerlingen zullen relatief meer andersoortige schoolactiviteiten hebben.

Verrassend genoeg blijkt het omgekeerde het geval te zijn: onderbouwers (3.45) hebben een significant hogere gemiddelde score op activiteiten dan bovenbouwers (3.29). Een verklaring hiervoor kan eerste zijn

dat bovenbouwers kritischer zijn: zo maken zij een afweging of ze een schoolfeest gaan bezoeken of dat ze zelf elders uitgaan. Een andere verklaring kan zijn dat het aanbod van activiteiten voor bovenbouwers kleiner is.

Bouw en leerlingcontact

Tenslotte blijkt bouw significant van invloed te zijn op het contact dat leerlingen onderling hebben. Op basis van de groepsgesprekken verwachten we dat leerlingen in de bovenbouw meer leerlingcontact hebben dan leerlingen in de onderbouw: naarmate een leerling in hogere klassen terechtkomt zal hij of zij meer medeleerlingen leren kennen. Een leerling die pas recent op die school zit zal tijd nodig hebben om zijn of haar medeleerlingen te leren kennen.

Ook in het geval van leerlingcontact laat de analyse echter een omgekeerd beeld zien: leerlingen uit de onderbouw (3.45) oordelen significant hoger over leerlingcontact dan leerlingen uit de bovenbouw (3.27). Een verklaring kan zijn dat leerlingen uit de bovenbouw weliswaar met meer medeleerlingen in contact gekomen zijn, maar dat wil niet zeggen dat zij ook over al die contacten positief oordelen. Leerlingen maken in feite een selectie van de medeleerlingen waar zij mee op willen gaan (*groepsvorming*).

6.4 **Schooltype**

Op welk schooltype iemand zit is van invloed op schoolwelbevinden en wel op achtereenvolgens de aspecten activiteiten en leerlingcontact. Leerlingen op het VWO en het gymnasium oordelen gemiddeld positiever over de activiteiten op school en het contact met hun medeleerlingen dan leerlingen op de andere schooltypes.

Schooltype en activiteiten

Uit de analyse blijkt dat het schooltype een significant effect heeft op activiteiten. Kijkend naar de gemiddelde scores op activiteiten van de verschillende schooltypes, blijkt dat naarmate het schooltype 'hoger' is ook het oordeel over activiteiten beter wordt. De gemiddeldes lopen op van 3.25 (VMBO-kader/basis) en 3.3 (VMBO-tl/gl/MAVO) naar 3.38 (HAVO) en 3.57 (VWO/ gymnasium) .

Als we kijken naar mogelijk significante verschillen tussen de schooltypes, constateren we dat er alleen een significant verschil is tussen VWO/ gymnasium en de overige schooltypes. Leerlingen op het VWO en het gymnasium hebben een positiever oordeel over activiteiten op school dan leerlingen op andere scholen.

Schooltype en leerlingcontact

Behalve op activiteiten heeft het schooltype ook invloed op het contact tussen leerlingen onderling. Op basis van de groepsgesprekken schatten we in dat leerlingen meer contact met elkaar hebben naarmate ze op een 'lager' schooltype zitten. Meer dan op een VWO/ gymnasium zullen leerlingen op een VMBO contact in en buiten de lessen met medeleerlingen als een belangrijk onderdeel van hun schoolcarrière beschouwen.

Ook hier toont de analyse een verrassend resultaat: het verband loopt juist omgekeerd aan onze verwachting: naarmate het schooltype 'hoger' is, is ook de gemiddelde score op leerlingcontact hoger. Kijkend naar mogelijk significante verschillen tussen de schooltypes, constateren we ook voor het aspect leerlingcontact dat er alleen een significant verschil is tussen VWO/ gymnasium en de overige schooltypes. Er geldt dus dat leerlingen op het VWO en het gymnasium positiever oordelen over het contact met hun medeleerlingen dan leerlingen op andere scholen.

6.5

Conclusie

Uit de verschillende analyses blijkt dat schoolgrootte invloed vooral heeft op het leraarcontact en (in mindere mate) op overzichtelijkheid. Bouw heeft met name invloed op begeleiding en ondersteuning en in mindere mate op activiteiten en leerlingcontact. Het schooltype tenslotte is van invloed op met name activiteiten en in mindere mate op leerlingcontact. Onderstaande tabel vat de relaties samen en laat zien waar er een verband is en hoe sterk dat verband is.

Aspect schoolwelbevinden	Schoolkenmerkende variabele		
	Schoolgrootte	Bouw	Schooltype
Overzichtelijkheid	x		
Leerlingcontact		x	x
Leraarcontact	x*		
Activiteiten		x	x
Begeleiding en ondersteuning		x	

* De grootte van het kruis geeft het belang van een hoofdeffect aan.

Conclusies

In dit laatste hoofdstuk vatten we resultaten van het onderzoek samen.

7.1 Achtergrond

In 2009 telde het Nederlandse voorgezet onderwijs 1289 vestigingen, 660 scholen en 358 besturen¹⁶. Op bijna de helft van de vestigingen zitten minder dan 500 leerlingen. Bijna driekwart van alle vestigingen kent minder dan 1000 leerlingen. Het gemiddelde leerlingaantal per vestiging is 730. Het gemiddeld aantal leerlingen per vestiging is de afgelopen tien jaar licht toegenomen.

De helft van de leerlingen geeft aan dat zijn school(vestiging) is opgedeeld in kleinere afdelingen of deelscholen. Het gemiddelde leerlingaantal op zo'n afdeling is 400.

7.2 Leerlingperspectief op schoolgrootte

Als leerlingen het hebben over hun school of over de grootte van hun school dan hebben ze het over hun schoollocatie of vestiging. Het niveau van de school als instelling of bestuurlijke grootte is bijna niet relevant voor leerlingen.

Net iets meer dan de helft van de scholieren vindt de grootte van zijn school gemiddeld. Een derde van de scholieren vindt zijn school groot en een op de zes vindt haar of zijn school klein. Leerlingen kijken daarbij naar de grootte van het gebouw, het leerlingaantal, de drukte in de school en het aantal schoolsoorten. Deze gegevens worden vergeleken met de basisschool en andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio.

De meeste leerlingen zijn tevreden over de grootte van hun school. Ongeveer de helft van de scholieren maakt een goede inschatting van het leerlingaantal op zijn of haar school. Een derde weet niet hoe groot de school is.

Eerder onderzoek naar de effecten van schoolgrootte op kwaliteit en schoolwelbevinden stelt dat de grootte van een school er niet echt toe doet, ofwel dat er een klein effect is op onderdelen van het schoolwelbevinden van leerlingen. Leerlingen op kleinere scholen hebben in die onderzoeken beter contact met elkaar en docenten en het is er veiliger. Wel lijken op kleine scholen relatief meer leerlingen zonder diploma met hun opleiding te stoppen. Waar er een verschil is, stellen de onderzoekers bijna altijd dat individuele leerlingkenmerken (leeftijd, schoolsoort) belangrijker zijn om het schoolwelbevinden te bepalen.

¹⁶ Gebaseerd op gegevens van CFI, maart 2009.

7.3

Effecten van schoolgrootte

In de negen groeps gesprekken van dit onderzoek hebben leerlingen op zowel grote als kleine scholen hun visie op schoolgrootte gegeven. Leerlingen verwachten positieve effecten van de grootte van een school op de diversiteit, faciliteiten en mogelijkheden en de buitenschoolse activiteiten. Leerlingen verwachten dat kleine scholen overzichtelijker en veiliger zijn, dat het contact tussen leerlingen onderling en het contact met leraren er beter is.

Geen van de leerlingen in de groeps gesprekken heeft het aspect van kwaliteit als "betere schoolresultaten" of effecten rondom beter of meer leren genoemd. Dat is opvallend, omdat een deel van de discussie en eerder onderzoek daar wel op was gericht.

Leerlingen zien voor- en nadelen aan kleine en grote scholen. Het maakt daarbij niet zoveel uit op wat voor een school ze zelf zitten, leerlingen op grote en klein scholen noemen dezelfde voor- en nadelen. Als er al verschillen waren in de groeps gesprekken, dan liggen die tussen onderbouw- en bovenbouw. Vooral onderbouwleerlingen zien nauwelijks tot geen voordelen van een grote school. In de groeps gesprekken gaven de bovenbouwers vaker aan wèl voordelen te zien in een grote school.

In een representatieve steekproef onder 800 leerlingen zijn de oordelen van leerlingen over hun school op vijf betrouwbare schalen in samenhang bekeken voor de achtergrondvariabelen schoolgrootte, onderbouw-bovenbouw en schooltype.

Tabel 7.1 Overzicht effecten

	Schoolgrootte	Bouw	Schooltype
Overzichtelijkheid	x		
Leerlingcontact		x	x
Leraarcontact	x		
Buitenschoolse activiteiten		x	x
Begeleiding en ondersteuning		x	

Uit die analyse van gevonden verschillen blijkt dat de schoolgrootte een rol speelt in hoe overzichtelijk leerlingen hun school vinden en in de kwaliteit van hun contact met leraren. Ook als we de effecten van leerjaar of schooltype meenemen, is het contact met leraren en de overzichtelijkheid van scholen van meer dan 1000 leerlingen beduidend minder dan op kleinere scholen. Ook vinden leerlingen op scholen met meer dan 1000 leerlingen het contact met leraren minder goed dan leerlingen op kleinere scholen.

Het verband dat de leerlingen in de groepsgesprekken zagen tussen goed contact met je medeleerlingen en een kleine school, blijft niet overeind in de analyse. Leerlingen op grote en kleine scholen zijn in de praktijk even tevreden over het contact met hun medeleerlingen. Dat contact met medeleerlingen wordt door onderbouwers wel beter beoordeeld dan door bovenbouw-leerlingen. Het is ook beter op havo/vwo dan in het vmbo.

Leerlingen op grote scholen blijken – anders dan de leerlingen in de groepsgesprekken verwachten - in vergelijking tot leerlingen van kleine scholen niet meer tevreden te zijn over de (buitenschoolse) activiteiten op hun school of over de begeleiding en ondersteuning die ze krijgen. Op deze aspecten is wel een verschil naar bouw (onderbouw – bovenbouw) en schooltype in de tevredenheid van leerlingen.

Bijlagen

De enquête is uitgezet via het panelbestand van bureau Panelclix. Daarbij zijn leerlingen op twee manieren per e-mail benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. De leeftijdscategorie tot en met 14 jaar is via de ouders benaderd, omdat die altijd toestemming moeten geven. De groep van 15 tot en met 18 jaar is direct benaderd.

Om tot 800 leerlingen te komen zijn in totaal 3500 leerlingen (of hun ouders) benaderd. Ongeveer de helft van de aangeschrevenen heeft in eerste instantie gereageerd. Een deel daarvan voldeed niet aan de criteria (bijvoorbeeld MBO'ers), een deel heeft de vragenlijst niet volledig ingevuld, of reageerde nadat een van de quota al vol was. Daarmee ligt het responspercentage op 23%.

Tabel B1.1 Opbouw respons		
		% van aangeschrevenen
Interviewquota vol	362	10%
Voldoet niet aan criteria	171	5%
Niet volledig ingevuld	364	10%
Complete interviews (netto respons)	804	23%
Totale bruto respons	1701	49%

Er waren van tevoren twee celquota ingesteld van 400 leerlingen, om evenveel vmbo-leerlingen als havo/vwo leerlingen mee te laten doen. Dit zien we terug in de verdeling over opleidingstypen. Dit vergelijken we met alle scholieren in Nederland in schooljaar 2008-2009 (gegevens CBS, jaarboek onderwijs in cijfers 2009).

Tabel B1.2 Welke opleiding volg je?			
	aantal	%	populatie
VMBO basis of kader	201	25%	29%
VMBO theoretische of gemengde leerweg / MAVO	199	25%	26%
havo	134	17%	20%
vwo of gymnasium	235	29%	22%
een combi-klas (bijvoorbeeld brede brugklas, of havo/vwo)	35	4%	3%
Totaal	804	100%	100%

De verdeling naar schoolsoort is grotendeels gelijk aan die van alle scholieren van Nederland. In de steekproef zitten relatief meer vwo'ers en minder havisten, maar deze afwijking per subcategorie bedraagt maximaal zeven procentpunt, overall vier procentpunt. We corrigeren hier dan ook niet voor.

De steekproef is bijna gelijk verdeeld over jongens en meisjes (48 om 52%), net als de populatie scholieren in Nederland. De verdeling over leerjaren is wel anders dan die van alle scholieren in Nederland.

Tabel B1.3 In welk leerjaar zit je?

	aantal	%		absoluut (x1000)	%
1e	145	18%		187	
2e	246	31%		192	
1 + 2			49%		40%
3e	120	15%			
4e	118	15%			
5e	113	14%			
6e	62	8%			
3 tot en met 6			51%	529	57%
Totaal	804	100%		935	

De tabel laat zien dat er in de steekproef relatief veel 2^e klassers zitten. Omdat we in de analyses vooral hebben gekeken naar het onderscheid tussen klas 1 en 2 (onderbouw) en de rest (bovenbouw) hebben we op dat niveau gecorrigeerd met behulp van een weefactor. Dat wil zeggen dat de antwoorden van de categorie die relatief weinig in de steekproef zit (dat zijn de bovenbouwers), iets zwaarder meetellen in de analyses die zijn gemaakt voor dit rapport.

De leeftjidsverdeling in de steekproef is in grote lijnen vergelijkbaar met die van alle scholieren van Nederland (wederom volgens CBS gegevens), al zijn er wel wat verschillen tussen de 13/14 jarigen en de 15 jarigen. Omdat er al is gewogen voor onderbouw/ bovenbouw hebben we hier niet verder voor gecorrigeerd.

Tabel B1.4 Hoe oud ben je?

	aantal	%	populatie absoluut (x1000)	populatie %
12	4	0%	107,2	11%
13	223	28%	181,6	19%
14	239	30%	192,1	21%
15	86	11%	190,8	20%
16	101	13%	149,9	16%
17	108	13%	81,7	9%
18	42	5%	25,5	3%
19	1	0%	3,9	0%
Totaal	804	100%	935	100%

Bijlage 2

Overzicht antwoorden per stelling

n=804	heel erg oneens	oneens	neutraal	eens	heel erg mee eens
Overzichtelijkheid					
10 Op mijn school hoef ik niet ver te lopen naar het volgende leslokaal	2%	11%	22%	50%	15%
11 Ik vind mijn schoolgebouw overzichtelijk	1%	7%	15%	59%	18%
12 Ik ben wel eens verdwaald op mijn school	35%	37%	11%	15%	1%
13 Ik kom regelmatig medeleerlingen tegen die ik nog nooit gezien heb	9%	32%	25%	28%	6%
Leerlingcontact					
14 Op mijn school kan ik gemakkelijk contact leggen met medeleerlingen	1%	4%	20%	66%	9%
15 Leerlingen helpen elkaar, zelfs als zij geen vrienden of vriendinnen zijn	2%	14%	43%	37%	3%
16 Op mijn school wordt veel over elkaar geroddeld	2%	19%	44%	31%	4%
17 Er is een goede sfeer tussen leerlingen uit verschillende klassen	0%	6%	33%	56%	5%
Leraarcontact					
18 Ik ken alle leraren bij mij op school	5%	42%	21%	27%	4%
19 Alle leraren op school kennen mij	9%	46%	23%	20%	2%
20 Ik kan gemakkelijk contact leggen met de leraren	1%	6%	31%	54%	7%
21 Leerlingen en leraren vertrouwen elkaar	1%	11%	42%	42%	3%
Sociale veiligheid					
22 Bij ons op school wordt gepest	3%	16%	36%	40%	5%
23 Bij ruzies tussen leerlingen grijpen leraren of conciërges in	1%	4%	17%	66%	13%
24 Op school wordt er van alles gedaan om te zorgen dat het veilig is	1%	4%	19%	64%	13%
Activiteiten					
25 Op mijn school worden regelmatig excursies of andere extra inhoudelijke activiteiten (waar je aan mee moet doen) georganiseerd	2%	7%	20%	58%	13%
26 Op mijn school zijn er veel leuke en vrijwillige buitenschoolse activiteiten (bv ski-reis of talentenjacht)	4%	17%	30%	41%	9%
27 Op mijn school worden te weinig schoolfeesten georganiseerd	5%	31%	33%	24%	6%

n=804	heel erg oneens	oneens	neutraal	eens	heel erg mee eens
Begeleiding en ondersteuning					
28 De docenten op school zijn bereid leerlingen te helpen	0%	3%	15%	69%	13%
29 Op mijn school is er speciale zorg voor leerlingen die dat nodig hebben (bv. dyslexie, handicap, ADHD)	0%	4%	23%	54%	18%
30 Als je een probleem hebt, kun je makkelijk bij een leraar terecht	1%	5%	21%	61%	12%
31 Als een docent van mijn klas ziek is, nemen andere leraren de les over	9%	27%	30%	29%	5%
Doorstroming					
32 Mijn school helpt goed bij het kiezen van een vervolgopleiding of studie	2%	5%	41%	44%	8%
Afwisseling					
33 Op school zit ik in veel verschillende lokalen	1%	9%	17%	62%	11%
34 Ik heb veel les van dezelfde docenten	3%	33%	28%	33%	2%
35 Mijn school heeft veel extra vakken (bv tekenen, drama, dans, beta-vakken, onderzoek)	2%	20%	32%	38%	7%
36 Er zitten leerlingen van veel verschillende stijlen bij ons op school	1%	10%	28%	53%	7%
Faciliteiten					
37 Onze schoolkantine is te klein	3%	36%	31%	23%	7%
38 Op mijn school is het vol en druk in de pauzes	1%	17%	29%	41%	12%
39 Er zijn te weinig plekken op school om je fiets te stallen	7%	46%	28%	14%	4%
40 De WC's op school worden vaak genoeg schoongemaakt	6%	19%	36%	35%	5%

Verantwoording analyse

Het plan van aanpak kenmerkt zich door vooraf zelf schalen te ontwerpen binnen het totaal van schoolwelbevinden. Deze schalen hebben we gemaakt naar aanleiding van de groeps gesprekken. In de groeps gesprekken gaven leerlingen de volgens hen belangrijke voor- en nadelen van kleine en grote scholen aan. De genoemde voor- en nadelen hebben we eerst herschreven naar stellingen en vervolgens hebben we soortgelijke stellingen gebundeld binnen schalen. De schalen die we daarvoor ontworpen hebben, hebben de volgende – overkoepelende – thema's:

- 1 overzichtelijkheid
- 2 leerlingcontact
- 3 leraarcontact
- 4 sociale veiligheid
- 5 buitenschoolse activiteiten
- 6 begeleiding en ondersteuning
- 7 doorstroming
- 8 afwisseling
- 9 faciliteiten

Om te bepalen of deze schalen valide zijn om mee te nemen in de analyse zijn we in de eerste stap nagegaan of de stellingen binnen de vooraf ontworpen schalen onderling genoeg samenhang hadden om daadwerkelijk binnen een schaal samen te voegen – oftewel is het te rechtvaardigen dat de stellingen op deze manier gebundeld zijn binnen schalen? Dat hebben we voor elke schaal gedaan via een betrouwbaarheidsanalyse (van het databestand van panelclix). Als criterium voor genoeg onderlinge samenhang tussen stellingen (en dus valide schalen) hebben we een Crombach's Alfa van tenminste 0.6 genomen.

Vijf vooraf ontworpen schalen bleken aan dat criterium te voldoen en dus daadwerkelijk als schaal bruikbaar te zijn voor de analyse. Schalen waarbinnen de stellingen genoeg onderlinge samenhang hebben zijn:

- overzichtelijkheid
- leerlingcontact
- leraarcontact
- buitenschoolse activiteiten
- begeleiding en ondersteuning

We hebben ervoor gekozen vast te houden aan onze eigen (vijf) schalen en dus niet via een factoranalyse (valide) schalen te ontwerpen. Bovenstaande vijf schalen hebben we meegenomen in de uiteindelijke analyse, waarbij we gekozen hebben de andere zelf ontworpen schalen (en stellingen daarbinnen) verder niet mee te nemen - we laten dus de schalen sociale veiligheid, afwisseling en faciliteiten verder buiten beschouwing.

In de tweede stap van de analyse zijn we nagegaan in hoeverre de grootte van een school (alsmede bouw en schooltype) invloed heeft op de bovenstaande zes schalen van schoolwelbevinden.

De grootte van een school drukken we in het kader van dit onderzoek uit in termen van het aantal leerlingen op een school – ook omdat in verhouding de meeste leerlingen van de internetenquête leerlingaantal als belangrijkste criterium voor schoolgrootte duiden. Om te bepalen hoe groot de desbetreffende school is hebben we gebruik gemaakt van een koppeling van schoolgegevens uit de leerling-enquête aan de CFI-bestanden met leerlingaantallen. Zo kunnen we dus per respondent bepalen wat in zijn of haar geval de schoolgrootte is. Daarop maken we één uitzondering: respondenten die aangegeven hebben dat zij op een deelschool zitten. Voor die groep nemen we voor schoolgrootte niet het aantal leerlingen op de school in zijn totaliteit, omdat dat een vertekend beeld oplevert: leerlingen beantwoorden immers de vragen vanuit het perspectief van de deelschool. In die gevallen nemen we dan als schoolgrootte het door die respondent geschatte aantal leerlingen van de deelschool. Niet iedere respondent die aangeeft op een deelschool te zitten heeft echter een schatting gemaakt van het aantal leerlingen op die deelschool. In die gevallen gaan we – bij gebrek aan een betere voorspeller en om ook niet teveel waarnemingen te verliezen - toch uit van het aantal leerlingen van de totale school uit het CFI-bestand.

Nu we het daadwerkelijk aantal leerlingen per (deel)school vastgesteld hebben, gaan we een verdeling maken van schoolgrootte. We willen immers graag weten of er verschillen zijn tussen kleine en grote scholen. We maken aldus een driedeling:

- kleine scholen: scholen met minder dan 500 leerlingen
- middelgrote scholen: scholen met 500 tot en met 1000 leerlingen
- grote scholen: scholen met meer dan 1000 leerlingen

We kunnen nu aan de slag met de daadwerkelijke analyse, met als belangrijkste te beantwoorden onderzoeksvraag: heeft schoolgrootte invloed op (de verschillende schalen van) schoolwelbevinden? Omdat we te maken hebben met een onafhankelijke variabele (schoolgrootte) die opgedeeld is in meerdere groepen (kleine scholen, middelgrote scholen en grote scholen) maken we gebruik van een MANOVA-analyse.

De afhankelijke (te verklaren) variabelen in onze analyse zijn:

Schoolwelbevinden - opgesplitst in de vijf geselecteerde schalen overzichtelijkheid, leerlingcontact, leraarcontact, activiteiten en begeleiding en ondersteuning.

De onafhankelijke variabelen zijn:

Schoolgrootte (opgesplitst in kleine, middelgrote en grote scholen), alsmede bouw (opgesplitst in onder- en bovenbouw) en schooltype (opgesplitst in VMBO-kader/basis, VMBO-tl/gl/MAVO, HAVO en VWO/gymnasium).

Uit de universele toets blijkt dat het model significant is (Wilks' Lambda: sig. = 0.000).

Als we kijken naar de verschillende aspecten (schalen) van schoolwelbevinden kunnen we constateren dat er een significant effect is van schoolgrootte op de volgende schalen:

- overzichtelijkheid: sig. = 0.000 ;
- leraarcontact: sig = 0.000.

Om te onderzoeken of er significante verschillen zitten tussen *de groepen* van schoolgrootte (kleine, middelgrote en grote scholen) gebruiken we een aantal post-hoc tests van de MANOVA. Uit de post-hoc tests komen een aantal significante verschillen naar voren, die in de rapportage uitgebreid aan bod zijn gekomen.

Uit de MANOVA komen ook enkele significante effecten van enerzijds bouw en anderzijds schooltype op schoolwelbevinden.

Tenslotte hebben we ook nog getest (via een ANOVA) of lesuitval verklaard kan worden vanuit schoolgrootte, bouw of schooltype. Hier werden geen significante effecten gevonden.

Checklist voor de groepsgesprekken		
Fasen van het gesprek	Tijdsduur	Doel
1 Welkom: introductie van het onderzoek en uitleg van wat we gaan doen.		Iedereen op zijn gemak en op de hoogte van het onderzoek
2 Voorstelronde: wie ben je, hoe oud, welke klas en richting en ... waarom heb je voor deze school gekozen?	5 minuten	Beeld van de groep krijgen, plus eerste indruk imago school tov andere scholen
3 Discussie: vinden jullie je school groot?	5 minuten	Na enkele minuten doorvragen naar welke criteria ze daarbij hanteren, waar ze mee vergelijken. Welke criteria hanteren leerlingen bij het woord "schoolgrootte"?
4 Schrijven: Argumenten bedenken voor vier vragen: <ul style="list-style-type: none"> • voordelen van een grote school • nadelen van een grote school • voordelen van een kleine school • nadelen van een kleine school 	5 minuten zelf schrijven	Wat vinden leerlingen de voor- en nadelen van schoolgrootte
5 Presentatie per leerling van argumenten, doorvragen om uitleg	15 minuten	
6 Discussie over de vraag in hoeverre de meest genoemde argumenten ook gelden voor de eigen school	10 minuten	Wat zijn de belangrijkste relaties / argumenten
7 Afsluiting: bedanken voor hulp, uitleg hoe het onderzoek er verder uitziet. Publicatie door LAKS.	45-50 minuten in totaal	

Voor de tweede ronde is geen aparte checklist opgesteld. De opzet van het gesprek was hetzelfde, alleen zijn per onderdeel de uitkomsten van de enquête gepresenteerd en is de leerlingen gevraagd daar op te reageren.

